

УДК 002.2

ПРОБЛЕМИ КНИГОВИДАННЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

О.В.Афонін, Г.І.Глотова

Розглядаються основні проблеми книговидавання як складової інформаційного простору України та фактора розвитку громадянського суспільства.

The article focuses on main problems of bookpublishing as a part of informational space of Ukraine and a factor of citizen society development.

Видавнича продукція за змістовою сутністю належить до інформаційного продукту, який забезпечує функціонування усіх сфер суспільної діяльності — освітньої, політичної, соціальної, наукової, підприємницької, господарської тощо. Домінуючою формою розповсюдження цієї продукції є ринковий обіг її як товару, що належить до сфери економічних відносин і підпорядковується законам прибутковості та ефективності.

На ґрунті єдності та протиріччя мети функціонування (поширення думок, ідей, відомостей як засобу всеохоплюючої комунікації суспільних одиниць, груп, спільнот) і засобів її досягнення (комерційності, економічної доцільності) виникає низка колізій у сфері книжкової справи. Їх предметом є позиції книговидавання щодо всебічного відтворення масиву створених суспільством у минулому та сьогодні знань як інформаційної картини об'єктивного світу та законодавчо закріпленого скерування книжкового бізнесу у бік комерціалізації. Розв'язання цих колізій вимагають як завдання соціально-економічного розвитку держави, так і перспективи переходу до громадянського суспільства, що є однією з головних тенденцій світового розвитку.

Не вдаючись до дискусій щодо концепції і визначень громадянського суспільства, зазначимо основні його ознаки, напрацьовані соціологічними теоріями та світовою практикою. Це — сукупність і повнота свободи й висловлювань у сфері прогресивного державотворення та розвитку індивіду; система відповідальності перед суспільством; належний рівень економічного розвитку та життя особи в соціальному устрої; високий рівень культури як системи світоглядних цінностей.

Важливим засобом формування таких ознак є створення стійких суспільних зв'язків: політичних — між різними соціально-політичними групами; економічних — у сфері суспільного відтворення у формі функціонування ринку; духовних і культурних — як вияву суспільної солідарності.

Визначальним чинником формування і трансформації соціальних зв'язків рівня громадянського суспільства є інформаційна комунікація. Згідно з теорією, інформація є формою знання, поданого узагальнено і відчужено від безпосереднього творця. Як матеріалізоване знання, інформація уможливорює його суспільне збереження, поширення, а відтак перетворення у нове знання, що дає поштовх для подальшого суспільного розвитку.

Виходячи з основних положень про громадянське суспільство, відмітимо роль книги у його розвитку через низку притаманних їй суспільних функцій. Провідною серед них є безпосередньо комунікативна, яка вторинно розгалужується на політичну, освітню, виховну, організуючу суспільно-корисну, ціннісно-орієнтуючу, гедоністичну і сумулятивну. Повноцінне виконання видавничою продукцією усіх зазначених функцій і спрямування дії на формування основних ознак громадянського суспільства можливе за умови насичення інформаційного простору України друкованими виданнями відповідного рівня державотворчої та світоглядної якості, достатньої тиражованої маси за оптимальними для різних соціальних груп цінами.

У ракурсі такого бачення ролі книги в суспільному прогресі постає, особливо для України, низка проблем і завдань перед сучасним книговидавцем і книгрозповсюджувачем.

Першою суспільною проблемою є необхідність офіційного визнання видавничої продукції як явища соціально-політичного, культурного. У зв'язку з тим завданням теоретичного книгознавства повинно стати чітке визначення місця і значення книги в інформаційному про-

сторі шляхом виокремлення її зі взаємопов'язаних і взаємозалежних потоків інформації через пресу, радіо, телебачення, комп'ютерні електронні мережі.

Особливість інформаційної комунікації через книгу доцільно пов'язати з такими її характеристиками, як можливість ґрунтовного і всебічного висвітлення відображуваного об'єкта у взаємозв'язку з багатогранним зовнішнім світом; унікальність взаємодії з інтелектуальним та емоційним сприйняттям і мисленням людини; простота звернення у просторі та часі; довговічність при користуванні та зберіганні аж до перетворення книги в історико-культурну цінність або й раритет.

Другою проблемою є аналіз інформаційної якості видавничої продукції у співвимірі зі суспільними потребами. Питання інформаційної якості книги можуть розкриватись через визначення критеріїв її оцінки. Одним із таких критеріїв має стати розроблення асортиментно-політологічного (у поєднанні з мовною ознакою) класифікатора книги за її місцем у суспільному, державному та світоглядному творенні соціумів (а саме вказана кореляція змісту видання з його місцем у суспільно-соціальних процесах відсутня в усіх існуючих сьогодні класифікаторах). Відтак важливо аналізувати міру наповнення класифікаційних груп конкретним масивом видань. Значна робота в цьому напрямі проводиться Книжковою палатою України шляхом формування бази даних випущених у світ видань на традиційних і комп'ютерних носіях інформації.

Поза характеристиками кількісного наповнення класифікаційних груп видань виникає питання якості їх змісту за функціональним призначенням і галузями знань. Так, для наукових видань насамперед важливими є новизна та глибина подання теми; для навчальних – оптимальність розмаїття, комплексність видів, зручність у користуванні; для науково-популярних – репрезентативність, доступність та неупередженість викладу; для творів красного письменства – художній рівень і повнота відтворення літературної спадщини людства та сучасних надбань; для дитячої літератури – емоційно формуючі й розвивальні риси, гуманність, пізнаваність тощо.

Особливо важливою є проблема кількісного насичення інформаційного простору нашої держави продукцією національного книговидання та наявне співвідтворення їх як товарної пропозиції на книжковому ринку з імпортованою літературою, зокрема з близького зарубіжжя, як за кількісними, так і якісними параметрами.

Як свідчить експертна оцінка українського книжкового ринку, його складові за останні три роки фактично не змінилися. За кількістю назв 90% ринку належить книгам російських видавництв, а за тиражами українська книга займає 1/4 – 1/5 ринку. Ці коливання між 20 – 25% за накладом виникають лише як результат зменшення чи збільшення фінансування державою видання підручників для середньої школи та виділення коштів на підготовку й друк книжок за так званою програмою соціально-значущих видань. За жанровими нішами Україна поки що утримує за собою сектор підручників для середньої і вищої школи українською мовою, у переважній більшості ринок юридичної літератури (що пов'язано з питанням саме українського законодавства) й частково ринок української літературної класики та допоміжної літератури довідково-господарчого характеру. А такі жанрові ніші, як енциклопедична, серйозна довідкова та дитяча література, фактично повністю віддані російським видавцям, як і ринок масової літератури, на якому безроздільно панує російський видавець. Така ж ситуація і з мистецькою книгою, ілюстрованими альбомами тощо. Окремі видання видавництва „Мистецтво”, „Либідь”, „Спалах” не можуть скласти серйозної конкуренції у цій ніші.

Такі пропорції присутності на власному ринку національної української книги і книги, імпортованої з ближнього зарубіжжя (Росії та Білорусі), не тільки сильно дисгармонізують соціально-ідеологічні основи формування української політичної нації, а й наносять величезні фінансові збитки нашій економіці через викачування до 50 – 60 млн. доларів США з фінансової системи України як сплати за друковану продукцію.

Розв'язання цих найзначніших проблем лежить передовсім у площині державної політики щодо формування інформаційного та мовного простору України і, як наслідок, виваженого державного регулювання ринку видавничої продукції. Завдання державного регулювання в цій сфері полягає у формуванні такого нормативно-правового поля діяльності підприємств, в якому було б економічно вигідно працювати з книгою як з товаром взагалі. Економічну

доцільність діяльності повинно забезпечувати видання та доведення до споживача не лише літератури, на котру існує активний попит, але й книг, потребу на які потрібно формувати, підтримувати й розвивати. За ціновими параметрами вся національна література повинна бути конкурентоспроможною щодо дешевої книги з близького зарубіжжя.

Однак до останнього часу певні кола політичної еліти, які репрезентують у своїх особах органи законодавчої і центральної виконавчої влади, намагалися всіляко завуалювати той величезний дисбаланс в оподаткуванні національної книги, який склався в 1995 році після вступу в дію Закону Росії „О государственной поддержке книгоиздания и прессы в Российской Федерации”. Тобто ті питання, які потрібно було вирішити щодо урегулювання оподаткування української книги в Україні на рівні оподаткування російської в Російській Федерації, владою замовчувалися майже шість років, що в результаті спричинило збитки загальною сумою, адекватною 1 млрд. 600 млн. гривень, без врахування політичних, соціальних і моральних втрат, заподіяних нашій державі.

У червні 2000 року Президент України підписав Указ, яким ініціював винесення для розгляду в парламенті проекту Закону України „Про зміни і доповнення до деяких податкових законів у частині, що стосується видавничої справи”. Цей проект передбачав звільнення суб'єктів видавничої справи від сплати мита за ввезення певного переліку матеріалів і друкарського обладнання, за патенти на право продажу книжкової продукції вітчизняного виробництва; податку на додану вартість на всі технологічні операції виготовлення книги; податку на прибуток.

Однак у процесі розгляду Комітетом з питань фінансів і банківської діяльності Верховної Ради даний проект був доопрацьований таким чином, що з нього зникла видозмінена стаття 5.1.2, яка передбачала звільнення від ПДВ технологічних операцій виготовлення книги, а з'явилася стаття 11.30, за котрою рекомендувалося позбавити від ПДВ імпортовані в Україну папір і матеріали для випуску книг, а також друкарське обладнання й запасні частини до нього. А поправки до Закону „Про податок на прибуток”, подані в президентському проекті чітко і лаконічно, членами Комітету були сформульовані так, що для їх тлумачення стало необхідним внесення ще декількох пояснювальних статей. У березні 2001 року в такому врізано-спотвореному варіанті даний закон було затверджено Верховною Радою. Але і цей недосконалий документ став ареною боротьби різних груп депутатів, що мають свій конкретний бізнес у книжковій галузі. Результатом цієї боротьби стало грубе порушення процедури проходження і затвердження прийнятого на сесії закону і, як наслідок, непідписання його головою парламенту.

Таким чином, лобістські дії й кошти представників видавничої галузі Росії поборолі патріотичні почуття певної частини народних депутатів і погасили їхнє бажання зробити видавничу справу в Україні конкурентоспроможною і прибутковою.

УДК 658.8

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Ю.Б. Бендерський

Розглядаються проблеми впровадження інновацій в Україні. Пропонуються заходи щодо створення економічних умов для впровадження інноваційної діяльності на вітчизняних підприємствах.

The problems of introduction in Ukraine are considered. The measures on creation of economic conditions for introduction of innovation activity at the domestic enterprises are offered.

Вихід економіки України з кризового стану неможливий без ефективного впровадження нових видів техніки і технологій. Тільки застосування інновацій забезпечить виробництво конкурентоспроможних товарів, що користуються попитом не тільки на внутрішньому, але й на зовнішньому ринку. Інновації сприяють реальному збільшенню внутрішнього валового проду-